

DE NIEUWE KRONIEK

Uitgave
Oudheidkamer
Tiel
en Omstreken

Vierde jaargang, nummer 1, december 2012

Inhoudsopgave

Van de voorzitter	2
Klein Parijs en Droomland	3
Bernard Hinault tweemaal in Tiel	9
Wij herdenken Melchior Hoes	16
Een museum in zijn tuin	17
St Maartenskerk even de grootste van Gelre	22
rubriek Uit de vlooiënklap	25
De Tielse barak voor besmettelijke zieken aan de Hoveniersweg 1875 – 1926	27
Nieuws van het Regionaal Archief	30
Boeken	31

Aan dit nummer van de Nieuwe Kroniek werkten mee:

Jan Beijer, Jan Bouwhuis, Huub van Heiningen, Henk van den Hoofdakker, Gert de Kruijff, Bert Leenders, Menko Menalda, Peter Schipper, Emile Smit en Wim Veerman.

Van de voorzitter

Het nieuwe verenigingsseizoen is weer begonnen met interessante lezingen en een prachtige herfstexcursie naar kasteel Amerongen. Dit nummer van de Nieuw Kroniek levert weer mooie inkijsjes in de (cultuur)historie van Tiel en omstreken. Alle voorgaande nummers kunt u op onze website lezen. In de toekomst zult u ook meer (achtergrond)informatie bij artikelen op onze website aantreffen.

Op het gebied van de monumenten worden goede vorderingen gemaakt. De gemeente gaat in samenwerking met de Oudheidkamer en Waardevol Tiel de gemeentelijke monumentenlijst herzien. Na de verwoestingen door de oorlog en de kaalslag daarna zijn er gelukkig nog wat waardevolle panden in Tiel over, zij het relatief weinig. Het is zaak deze te beschermen tegen de slopershamer voordat ze teniet te gaan onder druk van de nodige economische ontwikkeling.

In de moeilijke bouw- en woningmarkt ontstaat in het hele land, bovenop de al ridicule leegstand van kantoren, in hoog tempo een zee aan leegstand van o.a. kerken, kloosters, kazernes en overheidsgebouwen. Dit smeekt om een rem op nieuwbouw en een accent op hergebruik. Nu het geld niet langer tegen de binnenkant van de duinen klotst, ontstaan daarvoor creatieve ideeën. Nederland is ruimtelijk volledig gepland. Dat betekent dat de overheid het alleenrecht heeft op de wijze van invulling van de ruimte. Er zal dan ook juist nu een (fiscale) rem op ongebreidelde nieuwbouw moeten komen ten gunste van behoud en hergebruik van de bestaande bouw. We kunnen niet alles van een (krimpende) overheid verlangen. Actieve inbreng van burgers is nodig. Kortom: voldoende werk aan de winkel voor een actieve erfgoedcommissie.

Bato heeft een prachtige verzameling archeologische stukken die alleen zichtbaar zijn voor hen die de moeite nemen naar Bato's open dagen te gaan. De mooiste stukken moeten permanent te zien zijn. Daartoe zijn afspraken in de maak met zowel het Regionale Archief Rivierenland als met het Streekmuseum.

De groep Beeld en Geluid is uiterst vlijtig in de weer met een presentatie in samenwerking met o.a. Omroep Gelderland over de Waalcrossings tijdens het laatste oorlogsjaar. Er zijn plannen in de maak om het resultaat op 5 mei 2013 te vertonen.

In de omstreken van Tiel bloeien onze buurverenigingen en het Heemkundig Museum te Ommeren wacht een grote uitbreiding. Daarover leest u meer in het artikel 'Een museum in zijn tuin'. Leden van onze vereniging hebben weer bijdragen geleverd voor het jaarboek van Tabula Batavorum dat voor leden van onze vereniging bij voorinschrijving jaarlijks tegen een sterk gereduceerde prijs verkrijgbaar is.

Tot slot wil ik mede namens onze eindredacteur Bert Leenders alle gastschrijvers, die bijdragen voor dit nummer geleverd hebben, hartelijk danken. De Oudheidkamer staat er met haar ruim vierhonderd leden goed voor.

Namens het bestuur, Menko Menalda, *voorzitter*

Een paar jaar geleden kocht ik een curieuze Ansichtkaart. Het beeld was heel Frans, met zelfs de Eiffeltoren in het verschiep, het opschrift was Tiels: "Feesten te Tiel 14, 15 en 16 mei 1921" met als ondertitel "Klein Parijs en Droomland". Nader onderzoek liet zien, dat het hier om een totaal vergeten evenement ging, waar zelfs een hoofdrolspeler, muziekvereniging KTSM, in haar jubileumboek van 1995 maar een klein detail van meenam.

Klein Parijs en Droomland

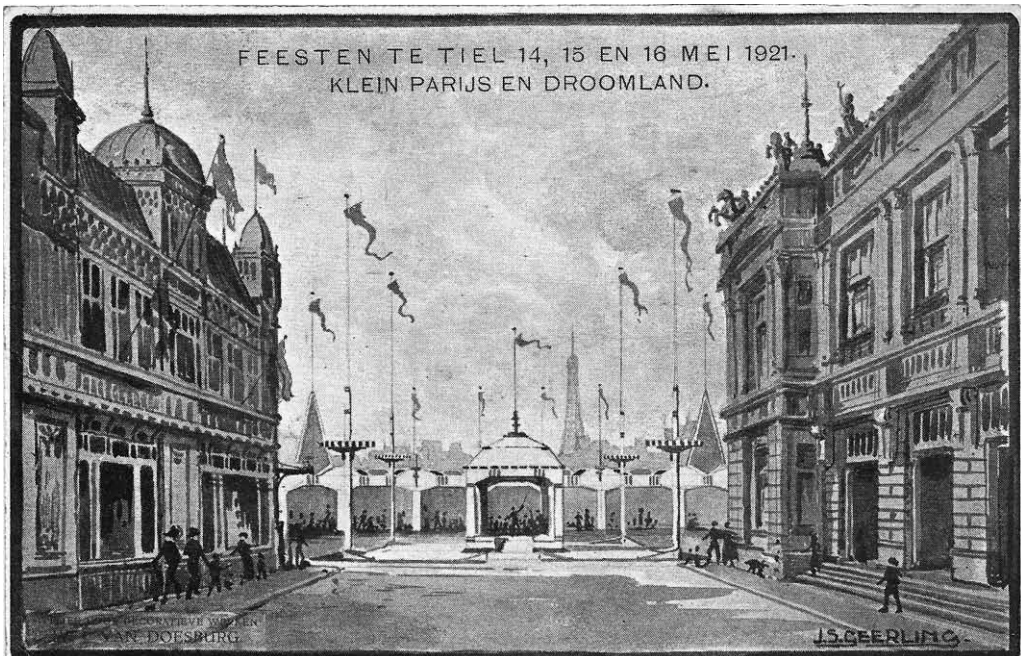
Het Tielse pinksterweekeinde van 1921

Door Emile Smit

Na de Eerste Wereldoorlog bruiste Tiel van de activiteit. In dat kader werd op 11 juni 1919 de afdeling Tiel en Omstreken van de Vereniging voor Vreemdelingenverkeer opgericht. Zoals het dikwijls gaat waren er in de beginjaren van de VVV Tiel heel wat initiatieven. Eén daarvan leidde tot het evenement van 1921. In oktober

1920 kwam in de VVV de vraag aan bod, of men iets wilde doen ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Tielsch Stedelijk Muziekcorps. Deze vereniging, in 1895 opgericht als opvolger van het Schutterijmuziekcorps, was in de loop van de jaren succesvol geweest onder leiding van zijn kapelmeester Jos Meridon. Kennelijk

De ontwerp-tekening van J. S. Geerling als Ansichtkaart.

Collectie Smit/Kers

Het Spaarbankgebouw op de hoek van de Sint-Agnietenstraat en de Kerkstraat.

Collectie Smit/Kers

was men wat laat met zich realiseren, dat er een jubileum was en zocht men daarom de steun van de VVV.

De VVV had beslist wel oren naar het geven van medewerking aan een muziekfestival, maar wilde het initiatief breder maken. Daarom werd er een ‘Commissie voor het festival’ opgericht onder voorzitterschap van F. van Scharrenburg. Deze kwam al binnen een maand, in de ledenvergadering van de VVV op 19 november 1920 met grootse plannen. Het festival zou plaats vinden in het pinksterweekeinde, op zondag 15 en maandag 16 mei 1921. Voor het festival werd een plaats aangegeven, waar de muziekkorpsen zouden kunnen optreden: in de verslagen noemt men het terrein achter Waschinrichting “De Linge”, maar in de huidige tijd is dit terrein bekend als het parkeerterrein “Het Taluud”. Een plaats, waar na 1921 nog vele muziekconcoursen heb-

ben plaatsgevonden.

Opmerkelijk genoeg wilde de organisatiecommissie niet volstaan met een muziekfestival, zij wilde ook grotere activiteiten in de stad zelf. Er was bovendien nog een vraag aan de orde, waar de VVV eigenlijk geen raad mee wist. Moest er worden volstaan met een jubileum van TSM, terwijl de concurrent TVM in hetzelfde jaar zijn 15-jarig bestaan vierde. Tenslotte koos de VVV voor een jubileum van TSM, dit tot woede van de concurrent. Het gevolg was, dat enkele korpsen niet mee zouden doen, maar dat lijkt op het succes van de evenementen volstrekt geen invloed te hebben gehad.

In de voorjaarsvergadering van de VVV op 21 maart 1921 werden de plannen voor een feest in de stad bekendgemaakt. Allereerst zou het hele Spaarbankgebouw aan de Sint-Agnietenstraat met de erbij horende tuin worden ingericht als een Klein Parijs. Gedacht werd aan een

winkelstraat met daarin het destijds beroemde Parijse café “De la Paix”. In de tuin konden prieeltjes en zitjes komen, waar het publiek van muziek zou kunnen genieten. In andere ruimten van het gebouw kon een hommage worden gebracht aan de beroemde schrijver Jules Verne. Met een zogenaamde lift zouden de bezoekers kunnen afdalen naar het middelpunt der aarde om daar taferelen uit het gelijknamige boek van Verne te aanschouwen. Verder zou het nabijgelegen Beursplein geschikt gemaakt worden voor een “Bal-champêtre”. Het werd niet met zoveel woorden gezegd, maar het kon daarbij een voordeel zijn, dat het Beursplein overdekt was en men iets minder afhankelijk zou zijn van het weer. Hoewel er toch op dat punt wel optimisme was, want het weekeinde zou op zaterdagavond met een fakkeloptocht door de stad moeten beginnen.

Inmiddels had ook TSM niet stilgezeten. Er was een erocomité gevormd van liefst 24 leden. Daarin zaten twee leden van de Tweede Kamer en vijf burgemeesters uit de regio. Een groot aantal muziekverenigingen was uitgenodigd en de respons was overweldigend. Nu met de medewerking van de VVV ook de financiering gegarandeerd was, kon worden overgegaan tot de verpachting van twee consumptietenten op het festivalterrein. Gegadigden konden overigens ook een winkelruimte huren in wat inmiddels “Klein Parijs” en “Droomland” werd genoemd, maar meer profaan dus het Spaarbankgebouw was.

De kranten van 11 mei 1921 bevatten een grote advertentie met het Festivalprogramma. De pers was uitgenodigd om alle feestruimten tevoren te bekijken en was werkelijk lyrisch. Benadrukt werd, dat in de hele stad de vlaggen uit zouden moeten worden gehangen. Maar het mooiste deel zou de grote zaal van het Spaar-

FESTIVAL
to **TIEL**,
OP
14, 15 en 16 MEI 1921.

Zaterdag 14 Mei, des middags 2 uur,
Opening der feesten in het Spaarbankgebouw te Tiel.
's Avonds 8 uur : Opening van Beurs met Spaarbankgebouw en de verschillende attracties.
's Avonds 9½ uur : groote lichtstoet met 2 muziekgezelschappen door de stad.

Zondag 15 Mei, vóór 12 uur :
aankomst der deelnemende vereenigingen.
12 uur trekken de Muziekverenigingen langs verschillende wegen door de stad naar het terrein achter de Waschinrichting „DE LINGE”.
's Middags 1 uur Optocht.
De te volgen route wordt gewijzigd als volgt: vanaf Tolhuisstraat, daarna West-luidensche straat, Beurs, St. Agelietenstraat, Westluidenschebrant, Ambmansstraat naar het Feestterrein.

's Middags 3 uur aanvang Festival.
Gedurende het Festival zijn het Beursgebouw en Spaarbankgebouw met attracties geopend.
Deze bestaan in Klein Parijs, Droomland, Cabaret, Bal-Champêtre enz.
Dansmuziek 's middags door het beroemde Sylvia-Orchest.
's Avonds muziek in de stad en Bal Champêtre.

Maandag 16 Mei, 's middags 12 uur,
OPTOCHT der aan het Festival deelnemende Muziekverenigingen.
De te volgen route is dezelfde als Zondags.

's Middags 2 uur aanvang van het Festival.
Gedurende het Festival zijn het Beursgebouw en Spaarbankgebouw met dezelfde attracties geopend.
's Middags Dansmuziek door het Sylvia-Orchest.
's Avonds Muziek in de stad en Bal-Champêtre.
's Avonds 8 uur verloting der prijzen op de Groenmarkt.
Entrée voor het Festival 50 cent.

Het programma van de feestelijkheden.

Regionaal Archief Rivierenland

bankgebouw zijn. Deze had een metamorfose ondergaan en was in een Parijse straat – inclusief het “Café De la Paix” – veranderd. Bij het elektrisch licht zou dit vooral 's-avonds een frappant beeld bieden. In de kleine zaal was een lift nagebouwd, waarmee men zogenaamd afdaalde en dan via kronkelpaden op de plek

Het overdekte Beursplein. Collectie Smit/Kers

kwam die door Jules Verne als het middelpunt der aarde was beschreven. In de Nutszaal zou het cabaret Faveur optreden. In de veranda van het gebouw aan de kant van de tuin was ook weer een café te vinden en hier konden de gelukkigen die plaats zouden vinden in één van de prieeltjes, een drankje halen. Tenslotte stond er ook nog een poffertjeskraam in de tuin. Het Sylvia-Orkest zou hier optreden.

Het Beursplein was wat minder fantasierijk, maar wel feestelijk aangekleed met fantasievlaggen en groen. Zeshonderd elektrische lampen zouden 's-avonds hier sfeer brengen. Dat alles werd ook bevorderd door de aanwezigheid van een dansvloer en een muziektent. Het kon niet mis gaan en dat ging het dan ook niet! De Nieuwe Tielsche Courant deed wel wat af aan de eer, die de organisatiecommissie naar zich toe zou trekken. De firma W.J. van Doesburg

uit Amsterdam met als ontwerper de heer J. Geerling had in feite voor al dit moois gezorgd.

De feestelijkheden werden op zaterdag 14 mei geopend door de voorzitter van het Erecomit , mr. A.G.A. ridder van Rappard. Hij prees uiteraard de VVV en bracht hulde aan TSM. Vervolgens wees hij er op, dat Tiel door de inspanningen van de feestcommissie in een tuinstad was veranderd. Na nog enkele sprekers was de beurt aan het jubilerende korps. TSM bracht een matinee in de tuin van het Spaarbankgebouw. Kapelmeester Merison had speciaal voor de gelegenheid de mars "Souvenir de Tiel" gecomponeerd. Deze werd hier voor het eerst uitgevoerd. Om half tien 's avonds trok de lichtstoet door de versierde stad. Deze eindigde op de Groenmarkt, maar na afloop gingen velen nog naar de nu geopende ruimten in het Spaarbankgebouw. Daar vond ook het eerste

optreden van het cabaret plaats. Om twee uur 's nachts sloten de deuren.

Het festival van TSM trok op zondag elf korpsen en op maandag zeventien. Al deze verenigingen trokken met hun vaandel voorop en al spelende naar het festivalterrein, waardoor de hele stad in feeststemming raakte. Dat de zondagsrust er bij in schoot vond in elk geval de correspondent van de liberale Nieuwe Tiel-sche Courant niet zo erg. Tussentijds trokken de korpsen op beide dagen naar de Beurs, het vaandel van de Tielse Schutterij, dat voor de gelegenheid door de Vereniging Oudheidkamer voor Tiel en Omstreken was uitgeleend, voorop. Op het festivalterrein werd gestreden om de prijzen. Er waren prijzen te verdienen voor het mooiste vaandel, voor de verstkommende vereniging en voor het grootste aantal deelnemers. De algemene eerste prijs ging naar Druten, de publieksprijzen naar Culemborg en

Buren. Uiteraard kreeg elk deelnemend korps een herinneringsmedaille. De prijzen werden op de avond van Tweede Pinksterdag uitgereikt op de Groenmarkt, maar diverse verenigingen waren op dat moment allang weer naar huis. De verbindingen van en naar Tiel waren in 1921 in het algemeen niet zo goed.

Duizenden bezoekers kwamen intussen af op de evenementen in de binnenstad. Behalve het feit, dat velen de vlag uitstaken, waren er meer versieringen in de stad. In de Westluidensestraat was zelfs een ereboog opgericht. Het bleef in het Spaarbankgebouw en op het Beursplein continu druk en de plankieren die als dansvloer moesten dienen, waren op beide plaatsen te klein voor het aantal dansenden. Het prachtige lenteweer bevorderde natuurlijk de opkomst en de sfeer. Ook na de prijsuitreiking voor de muziek gingen velen nog naar de activiteiten terug. De dinsdag zou echter een

Het Parijse café 'De la Paix' rond 1900.

Jules Verne.

gewone werkdag zijn. Na enkele uren feest op de maandagavond zweeg de muziek en werden de lichten gedoofd. “Het festival van 1921 behoorde tot het verleden.”, aldus de krant. Een verleden, dat best nog eens even naar boven mag komen!

Bronnen

Regionaal Archief Rivierenland – Tielsche Courant en Nieuwe Tielsche Couranten van 1920 en 1921.

E.J.Th.A.M.A. Smit en H.J. Kers, *De Geschiedenis van Tiel*. Tiel, 2001.

J.W. van Ingen (red.), *Jubileum-Boek K.T.S.M. 1895-1995*. Tiel, 1995.

Souvenir de Tiel

De mars ‘Souvenir de Tiel’ werd door kapelmeester Jos Merison gecomponeerd ter gelegenheid van het 25-jarig bestaan van het Tielsch Stedelijk Muziekkorps (TSM) in 1921. Gerrit Jan Peeters, de auteur van het boek ‘Tiel omstreeks 1900’, schreef de tekst. De mars werd opgedragen aan J. Blom, de toenmalige voorzitter van de VVV voor Tiel en Omstreken. De VVV was het creatieve brein achter het weekeinde ‘Klein Parijs en droomland’ en de belangrijkste sponsor van het evenement. De mars kwam daarna al snel in de archieven terecht en werd er nog wel eens uitgehaald bij jubilea van TSM, later KTSM. Tot ieders verbazing werd het lied in 2009 uit volle borst gezongen door de aanwezigen bij de uitreiking van de Koninklijke onderscheiding aan de musici en dirigenten Frits Hendrich en Ben Middelkoop in het centrum voor kunsten De Plantage. Dit bracht de toenmalige nestor van de Tielse gemeenteraad, Gradus van Wel, op het idee om burgemeester de Vreeze ter gelegenheid van zijn herbenoeming in 2011 namens de raad een ingelijste versie van de tekst van het lied te overhandigen. De Vreeze kondigde daarop een raadsvoorstel aan om de mars te verheffen tot het officiële volkslied van Tiel. Dat raadsvoorstel is in december 2012 nog niet ingediend.

Tielse profronde zette de wielersport in 1981 op de kop

Bernard Hinault reed tweemaal in Tiel en bij geen enkel ander criterium in Nederland

Door Jan Beijer, Oud-voorzitter Stichting Profronde Tiel

Tjèl. Zo sprak Bernard Hinault, vijfvoudig winnaar van de Tour de France, de plaatsnaam Tiel uit. Tjèl. In zijn met zoveel sportieve prestaties gelauwerde leven is hij er twee keer geweest: in 1981 en 1982. In die jaren stond hij aan de meet van de Profronde van Tiel aan de Waalkade. Het waren de enige profcriteria in Nederland, waarvoor hij zich liet strikken. In de tachtiger jaren, toen de wielersport ongekende roem en belangstelling beleefde, wilde ieder bestuur van een profronde in Nederland hem dolgraag op de lijst van deelnemende renners hebben. Maar Hinault zei even zo vaak “non”. Hij hield het bij die twee prof rondes in Tiel. Deze rondes zijn dan ook als unica de wielergeschiedenis ingegaan.

In wielerkringen geldt het nog altijd als een prestatie van formaat dat het bestuur van de Profronde Tiel als enige organisatie van een Nederlands criterium zo’n roemrijke renner aan de start wist te krijgen. Hoe is het bestuur dat gelukt? In 1980 werd de eerste Profronde in Tiel gehouden. Het bestuur, bestaande uit Ab Koning, Wim van Rooijen, Gert Andernach, Ad de Keijzer, Harry Kremer, Mart Story, Klaas van Echteld en Jan Beijer, ging in

feite geen zee te hoog. Van begin af aan, toen de eerste plannen om een profronde te organiseren in bar The Talk of the Town werden besproken, ging er een golf van enthousiasme door de initiatiefnemers. Ze wilden niet alleen een criterium organiseren, maar het zou direct moeten staan als een huis. Tiel zou in een klap als wielersstad op de kaart gezet moeten worden. Het bestuur was een mix van mensen met vrij uitgebreide netwerken in de samenleving. Ze hadden nagenoeg allemaal ruime ervaring met bestuursfuncties in het bedrijfs- of het verenigingsleven of waren actief op organisatorisch gebied in de sport of de horeca.

Het was bovendien een vriendenclub, die gezelligheid wist te combineren met een welhaast tomeloze inzet om resultaat te behalen. Dankzij de netwerken slaagde het bestuur erin de legendarische wielersjournalist Theo Koomen als adviseur aan te trekken. Met Koomen werd overeen gekomen, dat hij ook zijn publicitaire contacten zou benutten voor de Tielse profronde en dat hij bovendien op het parcours vanaf een motor rechtstreeks verslag van het evenement zou doen.

Grootste zorg van het bestuur, toentertijd de

Het enthousiaste bestuur van de Tielse Profronde. V.l.n.r.: Harry Kremers, Klaas van Echteld, Ad de Keijzer, Wim van Rooijen, Mart Story, Gert Andernach en Jan Beijer. Foto: Jan Bouwhuis

benjamin van de wielersportorganisatoren in Nederland, was het bijeen brengen van een sponsorbedrag van zestig duizend gulden. Dat bedrag was nodig voor de totale organisatie van de eerste ronde. Het geld kwam er, enerzijds dankzij de creativiteit en het doorzettingsvermogen van het bestuur, anderzijds door de houding van het bedrijfsleven, die dit nieuwe en aansprekende evenement financieel een warm hart toedroeg. De eerste ronde op dinsdag 19 augustus 1980 werd een spektakel en tegelijkertijd een schitterende wedstrijd. De circa 25.000 toeschouwers keken vol bewondering hoe beroemde renners, die men alleen van de televisie kende, in levenden lijve op het bochtige parcours langs het heen flitsten. Het waren er vijftig, onder wie Tour de France-winnaar Joop Zoetemelk, Johan van de Velde

(winnaar van de Ronde van Nederland), Hennie Kuiper, Gerry Knetemann, Jan Raas, Henk Lubberding, Rudy Pevenage en de plaatselijke favorieten Jan en Adrie van Houwelingen. Cees Priem werd winnaar; hij was de sterkste in een kopgroep, die 24 seconden op het peloton wist uit te lopen. Tweede werd Hennie Kuiper, Jan van Houwelingen sprintte naar de derde plaats.

Het bestuur had met die eerste profronde een prestatie van formaat neergezet. De recensies waren lovend. Tiel was van de ene dag op de andere een wielersstad geworden, die nationaal meetelde. Voor het wakkere bestuur was dat niet genoeg. De lat kon nog hoger, oordeelden men. En zo werd het op het oog niet haalbare nagestreefd: de komst van Tour de France-

winnaar 1981 Bernard Hinault naar de tweede Tielse profronde. Andere criterium-besturen hadden het moede hoofd al in de schoot gelegd. Zij kregen van de contactpersonen van de renners te horen dat Hinault de voorkeur gaf aan Franse wielervedstrijden en de Nederlandse criteria links liet liggen. Zonder uitzondering. De organisatoren in Tiel legden zich niet neer bij die wetenschap. Vooral door toedoen van het creatieve talenwonder Ad de Keijzer werd een strijdplan bedacht voor een geheel eigen methodiek om Hinault te benaderen. Naar Frankrijk afreizen en Hinault daar

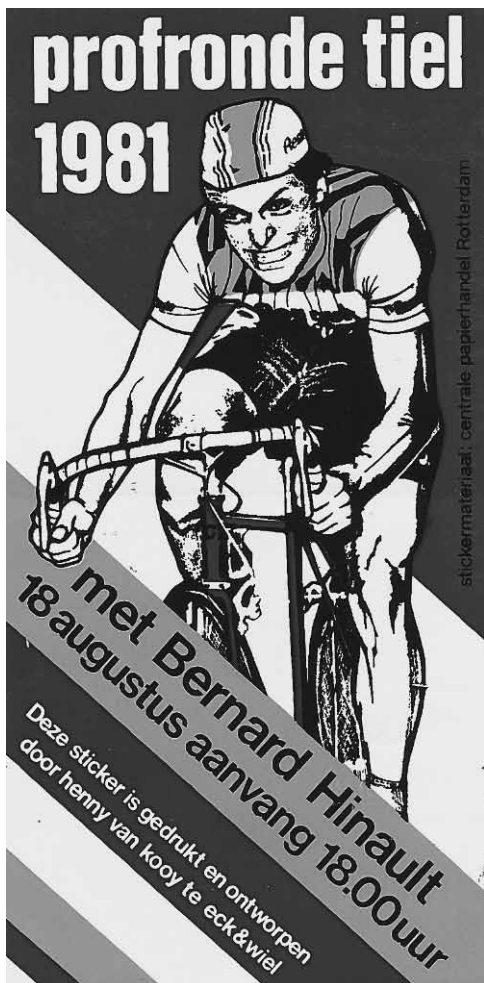
rechtstreeks ontmoeten en hem vervolgens in een persoonlijk gesprek proberen warm te krijgen voor de Tielse ronde. Dat was de tactiek. Zo werd het ook uitgevoerd.

Een delegatie van het proronde bestuur zette koers naar Parijs, waar men in de vestiging van Renault aan de Champs Elysees Hinault en zijn ploegleider Cyrille Guimard zou ontmoeten. Die afspraak was het werk van Ad de Keijzer, die de Bretonse woonplaats van Guimard had weten op te sporen en hem vervolgens had gebeld. De delegatie reisde op de bewuste zaterdagmiddag met een gehuurd busje naar Parijs en stapte op het afgesproken tijdstip de salon van Renault binnen. Daar kwam men na lang wachten tot de teleurstellende ontdekking dat noch van Guimard noch van Hinault een spoor te bekennen was. Goede raad was duur. In een café werd een soort krijgsberaad gehouden. Penningmeester Klaas van Echteld viste daar een krant uit de lectuurbank, waarin hij las dat Hinault 's avonds de gast zou zijn in een programma van de Franse zender Tele Deux. De wielrenner was uitgeroepen tot Frankrijk's sportman van het jaar en kreeg die avond in de televisiestudio tijdens een groot showprogramma zijn prijs uitgereikt.

Enige overmoed was het bestuur niet vreemd toen besloten werd dat een drie man sterke delegatie onder leiding van Ad een poging zou ondernemen om in dit televisie-bolwerk binnen te dringen om daar Bernard Hinault alsnog te ontmoeten.

Een taxi bracht de delegatie naar de studio, die, zoals verwacht, volledig voor buitenstaan-

De Profronde Tiel bediende zich van een goede PR-campagne.

ders afgegrendeld bleek te zijn. De Tielenaars lieten zich opnieuw niet uit het veld slaan en wisten met een smoesje een achteringang binnen te komen. Ze hadden voor Hinault een tinnen schaal met Betuws fruit meegenomen en deden zich aan de achterkant van het gebouw voor als bezorgers van dit cadeau.

Met Klaas voorop, die de schaal met beide handen in de hoogte hield en op die manier veel controles wist te passeren, slalomde de delegatie zich lukraak door de gangen van het gebouw, waar artiesten, danseressen, grime-personeel en muzikanten deur in deur uit gingen. Waar de drie bestuursleden ooit uit zouden komen....ze zouden wel zien. Totdat ze voor een trapje stonden dat toegang gaf tot het met helle kleuren verlichte toneel, waar de televisieshow in volle gang was. Het

scheelde weinig of de Tielse delegatie met de fruitschaal en met de regenjassen nog aan was zo de televisie-uitzending binnen gestapt. En daar, opzij van het toneel, ontdekten de Tielse bestuurders een man die hen bekend voorkwam. Een breed lachende man die ze van de krantenfoto's kenden. Dat moest 'm zijn. Cyrille Guimard! Ad sprak hem aan, Cyrille stak zijn hand uit en sprak woorden van spijt. Sorry, het was hem niet gelukt om naar de afspraak bij Renault te komen. Druk verkeer, oponthoud, het gebruikelijke verhaal. Of, het zou ook zo kunnen zijn, zo dacht de Tielse delegatie, dat hij ervan uit was gegaan dat die Nederlanders toch niet de moeite zouden nemen om naar Parijs te gaan en dat hij daarom ook maar niet gekomen was. Hoe dan ook, verrast was Guimard wel. En eigenlijk ook wel aangenaam verrast, in de ware betekenis

De finish: een onvervalste sprint Foto: Jan Bouwhuis

van het woord. Hij beloofde het doorzettingsvermogen van de Tielenaars met een nieuwe afspraak. De volgende dag, zondagmiddag, in een Japans hotel, niet ver van de Seine.

En op die middag toonde de Renault-ploegleider zich tijdens het gesprek met de Tielenaars in de hotellobby uitermate geïnteresseerd in het Tielse wielerevenement, dat nog maar een jaar oud was, maar internationaal toch al een zekere reputatie had. Guimard bladerde door het plakboek van de eerste ronde, waarin grote namen prijkten als Johan van de Velde, Joop Zoetemelk en Hennie Kuiper. Hij stelde een deal voor. Een startgeld voor Hinault van dertigduizend gulden met daarbij de verplichting dat de Tour de France-winnaar met een vliegtuig in Limoges (waar hij de dag voor de Tielse ronde zou rijden) zou worden opgehaald. In die deal zat tevens de deelname van Hinaults ploeggenoten Jonathan Boyer en Lucien Didier besloten. Zij zouden hun kopman op het onbekende en bochtige parcours in Tiel bij moeten staan.

De deal kwam rond. De handtekeningen werden gezet. De Tielse delegatie was dermate verrukt van het behaalde resultaat dat men zich geen moment zorgen maakte over het voor die tijd gigantische startgeld, dat aan Hinault meegegeven zou moeten worden. De euforie overheerste. Weer thuis in Tiel, werd Theo Koomen als een van de eersten ingelicht over de deelname van Hinault. Dat nieuws zou Koomen als ambassadeur van de Profronde Tiel ongetwijfeld publicitair kunnen opkloppen. Toen de Telegraaf enige tijd later groots uitpakte met de kop: "Hinault naar Tiel. De Kneet blijft bij Greet", was het duidelijk dat Theo zijn werk uitstekend had gedaan. Hij had het nieuws van de dure Tielse deal met

Hinault rondverteld aan de Nederlandse renners in de Tour de France, waarvan hij toen voor de NOS en voor enkele kranten verslag deed. De reacties van die renners logen er niet om. "Als Hinault zoveel geld incasseert, blijf ik thuis bij Greet", zou Gerrie Knetemann de gehaaide Koomen hebben toevertrouwd. Maar de uitgekookte Koomen kennende, zou het ook zo kunnen zijn dat hij Gerrie die woorden in de mond had gelegd om zo opzienbarend nieuws over de Profronde van Tiel te kunnen brengen.

Knetemann eiste namens zijn collega's verhoogde startvergoedingen. 'Anders rijden we niet', zo hield hij vol. Zonder tegenstanders van niveau voor de dure Hinault dreigde de organisatie in ernstige problemen te komen. Aan de eis van de renners werd alsnog voldaan en bovendien kregen alle Raleighs een contract, zodat ze met het ongebruikelijk hoge aantal van twaalf man al een flink deel van het peloton zouden vormen. Hoe zou Hinault stand kunnen houden tegen de overmacht van zoveel Raleighs tijdens de tweede Profronde van Tiel op 19 augustus 1981? Die vraag werd breed uitgemeten in de sportkolommen van de kranten, op de radio en de televisie. De ronde werd als het ware bedolven onder de publiciteit.

De deelname van Bernard Hinault aan de Profronde van Tiel bleek een gouden greep te zijn. Het beloofde een ongekend wielerspektakel te worden, met onder meer als gevolg dat de sponsors als het ware op de stoep stonden. Bestuurslid Ad de Keijzer had min of meer op goed geluk via een Transavia-piloot een vliegtuigje weten te charteren, dat Hinault op de ochtend van de 19e augustus zou ophalen in Limoges en hem de volgende dag

naar Frankrijk zou terugbrengen. De Breton landde om elf uur, met de racefiets achter de vliegtuigstoel, op Eindhoven Airport en werd daar door Ad opgepikt. De sponsoring kreeg onderweg naar Tiel al gestalte. Het Profrondbestuur had geregeld dat de Fransman bij een wegrestaurant in Zuilichem een kop koffie zou drinken. Uiteraard tegen een bepaald niet onaantrekkelijk sponsorbedrag. Ad reed door naar hotel De Koerheuvel in Rhenen, waar onder aantrekkelijke voorwaarden een kamer voor de Tour de France-winnaar was gereserveerd. Hinault bleek een goudhaantje te zijn. Zo werd met de toenmalige textielketen Texshop, die een zaak in de Tielse Waterstraat had en waarvan de eigenaren in Echteld woonden, overeen gekomen dat dit bedrijf de destijds razend populaire meidengroep The Dolly Dots als rondemissen zou sponsoren, op voorwaarde dat de Dots Texshop-shirts zouden dragen en met Bernard Hinault op de foto zouden gaan.

Daar is Hinault! Het gonsde door de rijen toeschouwers, die op de avond van de grote ronde dik gepakt langs de hekken stonden. Hij was er echt; de cynici die niet in zijn komst hadden geloofd, hadden ongelijk gekregen. De politie onder aanvoering van de toenma-

lige korpschef Martin Wildemans had er handen vol werk aan om hem door de opdringerige drukte op het parcours te loodsen. Speaker Rinie Hermse vuurde drie ingestudeerde vragen op hem af. Waarom had hij juist voor Tiel gekozen als enige plaats om aan een criterium deel te nemen? Hinault antwoordde dat de wijze waarop de Tielse organisatie te werk was gegaan, hem geïmponeerd had. Vandaar zijn keuze.

De wedstrijd zelf bevestigde het beeld dat de wielerkenners tevoren voor ogen had gehad. Hinault moest opboksen tegen de complete en goed presterende ploeg van Peter Post. De Fransman deed er alles aan om zich ook in Tiel te bewijzen, maar de overmacht van Nederlanders bleek te groot te zijn. Hij werd twaalfde en kreeg daarmee beslist te weinig voor zijn inspanningen. Hij keek glimlachend toe hoe Henk Lubberding van de Post-ploeg als eerste gehuldigd werd. De koers eindigde in een chaos, omdat de jury vergat de laatste ronde aan te kondigen. Een onverwachts op het parcours verschijnende ambulance blokkeerde de doorgang, de jury raakte in paniek met als gevolg dat er maar liefst vier laatste ronden werden gereden. Lubberding finishte daardoor te midden van het door hem gedubbelde peloton.

Ronde-Miss Vanessa (Connie Breukhoven) maakt een ere-rondje. Foto's: Jan Bouwhuis

Een jaar later was Bernard Hinault weer in Tiel te bewonderen en nu werd hij tweede en moest hij alleen Joop Zoetemelk voor zich dulden. Guimard had er toen voor gezorgd dat Bernard beter beschermd was tegen de Nederlandse overmacht en stuurde vijf ploeggenoten mee naar Tiel: Lucien Didier, Maurice le Guilloux, Marc Madiot, Pascal Poisson en Greg Lemond. De deelname van Lemond in

Tiel in 1982 viel toen nog niet op. Later werd duidelijk dat Tiel met hem, na Joop Zoetemelk en Bernard Hinault, nog een derde Tour de France winnaar aan de start heeft gehad.

De Amerikaan Lemond, die in Tiel lek reed, was in 1983 de eerste niet-Europeaan die wereldkampioen wielrennen werd en drie jaar later ook de eerste niet-Europeaan die de Ronde van Frankrijk won.

Bernard Hinault reed tweemaal in Tiel

Wij herdenken Melchior Hoes

Op 16 november jl. overleed ons zeer gewaardeerde lid en oud bestuurslid Melchior Hoes.

De toenmalige voorzitter van de Oudheidkamer, Ir. P van der Schans gaf in zijn inleiding van het door Hoes geschreven boek 'De Cultuurgeschiedenis van de wijn' een treffende schets van de heer Hoes. Ik citeer: 'De schrijver van het voorliggende boek is een van de meest erudiete leden van de Vereniging Oudheidkamer. Bij zijn collega's en in de universitaire wereld staat dr. Hoes in hoog aanzien. Buiten de schijnwerpers van pers en publiciteit trad hij op als een van de 'lijfartsen' van prins Claus der Nederlanden tijdens diens laatste levensjaren. Onze koningin lichtte daar zelf een tipje van de sluier op door hem te begiftigen met het erekruis in de Huisorde van Oranje. Gedurende de negen jaren, die dr. Hoes secretaris van de Oudheidkamer was, slaagde hij er met zo weinig mogelijk woorden in om de goede naam van onze vereniging hoog te houden en de zwakke kanten er van te verhullen. Enkele malen deelde hij via lezingen en proeverijen zijn rijke wijnkennis met de leden van onze vereniging'.

Wil Lases was tijdens de bestuursperiode van Hoes van de Oudheidkamer (vice)voorzitter van onze vereniging en een goede vriend van de overledene. Lases richtte zich tijdens de afscheidsbijeenkomst voorafgaande aan

Foto: Jan Bouwhuis

de crematie persoonlijk tot zijn overleden vriend: 'Je was een veelzijdige en erudiete persoonlijkheid en een bijzonder mens. Je was niet alleen een uitstekend wetenschapper maar je wilde vooral ook een magister van de vrije kunsten zijn. Dat laatste vond zijn voltooiing in de razend snelle afronding van de studie filosofie, die je opakte nadat je gestopt was met je praktijk als psychiater. Als wetenschapper was je je tijd ver

vooruit. Je promotieonderzoek gaf je internationale bekendheid. Je publiceerde veel op je vakgebied en was bestuurlijk actief in meerdere psychiatrische verenigingen. Je was de oprichter en hoofdredacteur van het Nederlands –Vlaamse tijdschrift voor biologische psychiatrie'.

Melchior was een autoriteit op het gebied van de behandeling van alcoholverslaving. Behalve binnen de Oudheidkamer was hij ook gewaardeerd en actief binnen de Groote Sociëteit. De Vereniging Oudheidkamer verliest een briljante en markante persoonlijkheid die tijdens zijn bestuursperiode en door zijn originele lezingen een belangrijke bijdrage geleverd heeft aan de doelen van onze vereniging. Vooral door zijn werk als neuroloog en psychiater genoot hij in de hele regio grote bekendheid. Wij bewaren goede herinneringen aan hem.

Menko Menalda

Voor een interview met Melchior Hoes in het programma zomervisite in 2008 van stadsomroep Tiel zie <http://www.youtube.com/watch?v=C1BcYKtRw0A>

Een museum in zijn tuin

Door Henk van den Hoofdakker

Toen de edel(moedig)e en adellijke landheer Frederik Louis Willem baron van Brakell op zijn landgoed de Eng onder de buurtschap Meerten in de gemeente Lienden op 18 april 1857 voelde dat hij wel eens kinderloos zou kunnen gaan overlijden, schreef hij een testament.

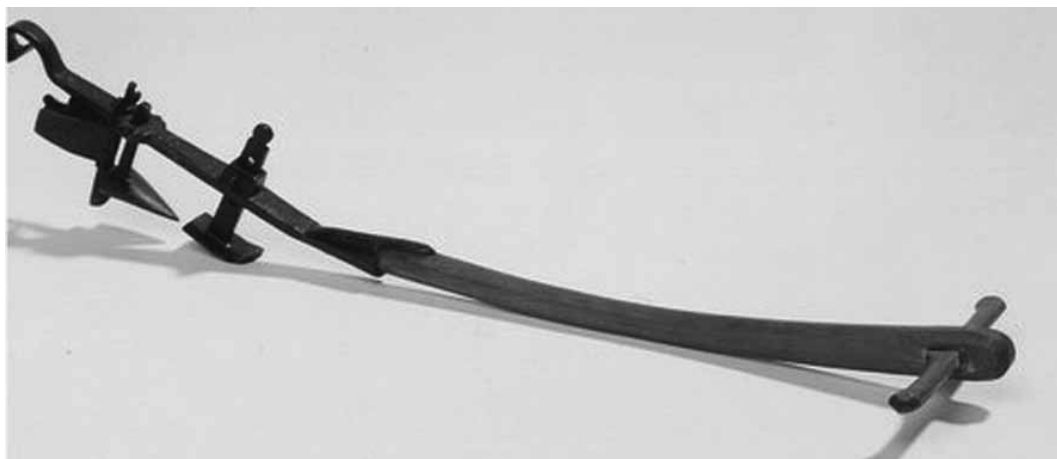
En dat was de moeite meer dan waard. Hij was, samen met zijn vrouw, zeer vermogend. In land en in geld, in gedachten en vakmanschap, in visie en wilskracht.

Burgemeester Tammes heeft in zijn boek “Het Fonds Hulpbetoon aan de arbeidende klasse in de buurtschap Meerten te Lienden” uitvoerig beschreven hoe de baron met dat testament goedheid, rechtvaardigheid, eigen-gereidheid, regelzucht en verwarring tot stand heeft gebracht.

Aan het adellijk hoofd kun je duidelijk zien dat van het vorenstaande geen woord overdreven is. Een man die wist wat hij wou en moeite had met tegenspraak. Nou was dat in die tijd ook niet echt nodig om veel rekening te houden met de ideeën van de anderen. Als je adellijk en vermogend was werd je niet tegengesproken!

In dat testament regelde hij zeer gedetailleerd hoe het vermogen en hoe het land via een fonds Hulpbetoon zou worden gebruikt ten behoeve van zijn getrouwe arbeiders, hun gezinnen en al degenen die in die gezinnen wa-

Frederik Louis Willem baron van Brakell

De door Baron van Brakell ontwikkelde handploeg, beter bekend als het Van Brakells handploegje. De ploeg was een groot succes en werd destijds in heel West-Europa gebruikt. (bron: dra K.C. Tammes, Het Fonds Hulpbetoon der arbeidende klasse in het Buurtschap Meerten te Lienden.

ren geboren en nog geboren zouden worden. Ze moesten natuurlijk wel goed christelijk zijn, ook inderdaad zondags ter kerke gaan, in de buurtschap of althans in de gemeente Lienden blijven wonen en zich strikt houden aan de door hem in dat testament gegeven regels. Hij wou dat voor eens en altijd regelen.

U begrijpt dat dat wel voor verwarring moest zorgen. En dat heeft het ook gedaan! Na zijn dood natuurlijk. Tijdens zijn leven kon hij alle onduidelijkheden met heldere stem en blik uitleggen.

Dat prachtige landgoed waarin hij met zijn vrouw woonde, het landgoed de Eng, moest, aldus zijn bepalingen verhuurd worden aan "fatsoenlijke lieden, dat zou hem aangenaam zijn". Goede christenen die uitstekend zorgden voor een verfje en een goed onderhouden tuin met daarin het graf op een eilandje voor hem, zijn vrouw en zijn hond.

Aldus geschiedde en burgemeester Klaas Tammes, zijn vrouw Annemarie en, toen ze nog thuis waren hun kinderen, zorgden voor alles. De Baron kan zich nog regelmatig tevre-

den omdraaien.

Het Fonds Hulpbetoon bestaat nog steeds, maar veel moest worden aangepast.

Van Brakell heeft dat gelukkig niet hoeven mee te maken. Maar zijn geest heerst nog steeds.

Het Heemkundig Museum

Wat hij niet heeft bepaald, maar wat hij ongetwijfeld met grote instemming zou hebben zien gebeuren, wat zeg ik, hij zou daar opdracht toe hebben gegeven als hij er aan gedacht had, is het ontstaan van Het Heemkundig Museum.

Een verlaten werkplaats, aan de andere kant van de Provinciale weg en eigendom van het genoemde Fonds Hulpbetoon, leek en bleek geschikt te maken voor het Grote Doel: het opstellen van voorwerpen van historische betekenis die je beter kunt bewaren dan weggooien. En een groep uit de buurt, uit Lienden, Ingen, Ommeren en Meerten had in een omzien de eerste verzameling bij elkaar, vaak uit eigen bezit. Met materialen en wat geld van ondernemers uit de buurt werd die schuur uit-

voerig en fanatiek onder handen genomen..

En ze kregen er schik in. In 1988 werd Het Heemkundig Museum onder grote belangstelling feestelijk en officieel geopend. En nu, zo'n vijftienvintig jaren later, is het na meer verbouwing, maar nog steeds gedreven door enthousiaste vrijwilligers, een indrukwekkend monument geworden.

Een paar jaren geleden is de zogenaamde ambachtensolder van het Tielse museum aan de collectie toegevoegd. Inclusief het Veerhuis, een typisch dijkcafé.

En toen ik er onlangs even naar toe ging om te kijken hoe het er na al die jaren uitziet, waren al de zestien vrijwilligers druk bezig met ontvangen van bezoekers, het onderhouden van de collectie, het verfraaien van het gebouw, het vergaderen over plannen voor opnieuw een uitbreiding! Naar alle waarschijnlijkheid is er opnieuw nieuwbouw nodig, vlak naast het graf van de baron, de barones en de hond, in het door van Brakell aangelegde bosch.

Het Boerenwagenmuseum dat lang in Buren was gevestigd komt, als de tekenen niet bedriegen, naar Het Heemkundig Museum!

En als je dan bedenkt dat de baron, als oprichter van de Geldersche Maatschappij van Landbouw, de vergaderingen te Arnhem bezocht met zijn rijtuig, getrokken door zes paarden en door hemzelf gemend, dan begrijpt iedere betrokkene dat we, bij mijn bezoek aan het museum, ons onmiddellijk terugtrokken in dat kleine cafeetje. De flesch en de kleine glaasjes kwamen op de tafel. De vanzelfsprekendheid waarmee dit gebeurde verwarmde onze harten.

Het is een leuk en goed museum. De liefde voor het vak straalt van alle medewerkers af.

Er hangen mooie foto's, er staan prachtige

Stichting De Boerenwagen

In 1963 werd in Buren de Stichting 'De Boerenwagen' opgericht. Doel van de stichting was het verwerven, bewaren, onderhouden en tentoonstellen van boerenwagens en onderdelen daarvan. In de gerestaureerde muurhuizen van het historische Buren vond de stichting een prachtige expositieplek. De basis voor de expositie vormde de collectie Wilkens. Die kon met steun van de provincie worden aangekocht. Veertig jaar lukte het de stichting om met wat materiële steun van de gemeente Buren en incidentele financiële giften van fondsen voor aankopen de exploitatie rond te krijgen. In 2006 moest de stichting het pand helaas verlaten en is de collectie naar een tijdelijke opslag gebracht. Nu zijn er concrete plannen om het Heemkundig Museum in Ommeren uit te breiden en daar de prachtige collectie van de de stichting tentoon te stellen.

Enthousiaste vrijwilligers in het museum.

Collectie Henk van den Hoofdakker

voorwerpen, de opstelling is alsof alles daar zojuist, na het werk, is neergezet en opgehangen. Fien Verwoert was er al bij het begin, de plannenmakerij in de zeventiger jaren, al jaren vóór de opening. Tutte Berends, de man die het Fonds en het museum bij elkaar bracht

staat wijdbeens in de voormalige stal en ziet dat het goed is. De voorzitter, Chris Heckman, kijkt in de toekomst terwijl hij het verleden om zich heen koestert. Ach, je kunt ze allemaal bezig zien tussen de oude broeken en jurken, de laarzen en de klompen, in de smid-

Het Heemkundig Museum op landgoed Den Eng.

Foto: Bert Leenders

se, de kruidenierswinkel, de drogisterij en de wagenmakerij.

En waar al niet...

Fien herinnert zich nog goed dat je de mensen uit de omgeving moest animeren om oude spullen te komen brengen. Nu, vandaag, komen de mensen uit eigen beweging. Het is hún museum geworden.

Ze kijkt met een glimlach naar de professionele aanpak, ze ziet nog in gedachten hoe de eerste medewerkers met grote spijkers van alles aan de muur timmerden tot er iets bleef

hangen. Toen stond exposeren nog gelijk aan opstapelen en ophangen.

En daar is de pentekening van het oude landgoed De Eng van vóór de oorlog, vóór de vernietiging. En een mooie foto van de Baron. Bovendien hangt zijn geschilderd portret in de zogenaamde Regentenkamer.

Nou ja, eigenlijk moet iedereen uit de verre omtrek naar dat museum.

Als je daar niet geweest bent kun je nog best voor jezelf een redelijk bestaan opbouwen, maar volledig kan het niet worden.

Bij het ingaan van 2013 – een nieuwjaarswens van 113 jaar geleden

Niet veel mensen weten het nog, maar de eerste Ansichtkaarten werden vaak als nieuwjaarskaart gebruikt. Hier de kaart van een zekere Piet, die op 6 januari 1900 kennissen in Den Bosch zijn wensen toezond. Hij gebruikte daarvoor een kaart, waarop het korte beginstuk van de Grotebrugsegrintweg is afgebeeld. Deze omgeving had nog zijn middeleeuwse naam Zandwijk. Uiteraard wensen ook alle medewerkers aan dit blad u fijne feestdagen en alle goeds voor 2013.

Dit artikel is een vervolg op het artikel in het julinumnummer van 2012 'Waar bleef het koor van de Sint Maarten'.

Claes Vijgh en pastoor Peter van Teeffelen maakten de Sint Maartenskerk vlak voor de reformatie tot de grootste kerk van Gelre

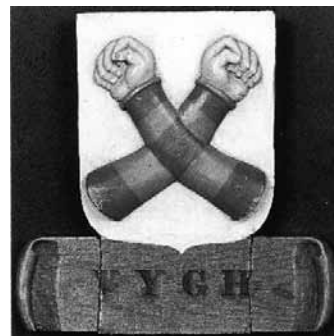
Door Huub van Heiningen

Al vaak hebben onderzoekers vraagtekens geplaatst bij het gegeven dat in Tiel nog in 1560 de eerste steen werd gelegd voor de transformatie van de oude Sint Maarten tot een enorme gotische kapittelkerk, terwijl de periode waarin elders deze godshuizen gebouwd werden, al decennia voorbij was. Aan die verbouwing werd nog stug doorgewerkt na 1572, toen overal in de omgeving de Reformatie als was doorgevoerd en – zo heet het dan - voor iedereen duidelijk moet zijn geweest dat Tiel daaraan niet zou ontkomen. Zodat er uiteindelijk in 1578, toen ook hier de omwenteling zich voltrok, een grote kerk met een enorm priesterkoor stond, dat niet meer als zodanig gebruikt kon worden. Een enorme verspilling van vermogen – vooral ook in immateriële zin.

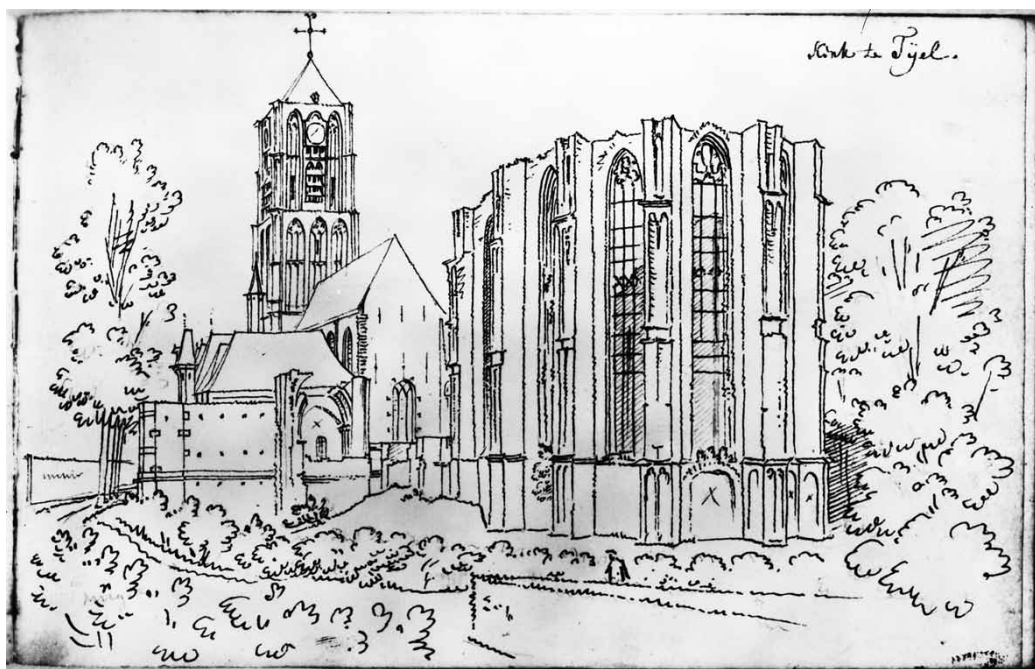
Om deze vreemde loop van de geschiedenis te verklaren is het nodig de machtsverhoudingen van die jaren te analyseren. Daarmee ko-

men we terecht bij de ambtman-richter Claes Vijgh, bouwer van het Ambtmanshuis en minstens veertig jaar lang de machtige bestuurder van Tiel. Hij had zijn ambt gekocht en omdat het landsbestuur het geld niet had om dit 'pand in te lossen' kon hij zich veroorloven, zowel hertog Willem van Kleef (1538-1543) als de vertegenwoordiging van Karel V en Philips II – het Hof in Arnhem – te tarten.¹

Familiewapen geslacht Vijgh

¹ Voor een voorlopige biografie van deze boeiende figuur zie "Claes Vijgh – dictator uit de 16e eeuw" in *Devotie en Macht*, pag 41 e.v.

De Sint Maartenskerk in de achttiende eeuw. (Collectie Smit-Kers)

Claes Vijgh, door Philips II verheven tot Ridder van het Gulden Vlies, was een fervent tegenstander van de Inquisitie en hielp ketteren te ontsnappen. Door trouw aan het Spaanse gezag te veinzen, wist de Tielse ridder van het Gulden Vlies het lot te ontlopen dat Egmond en Hoorn trof. Hij overlegde in Dordrecht met Willem van Oranje en eiste in begin september 1578 op de Gelderse Landdag het aftreden van zijn aartsvijanden – de leden van het Spaansgezinde Hof.

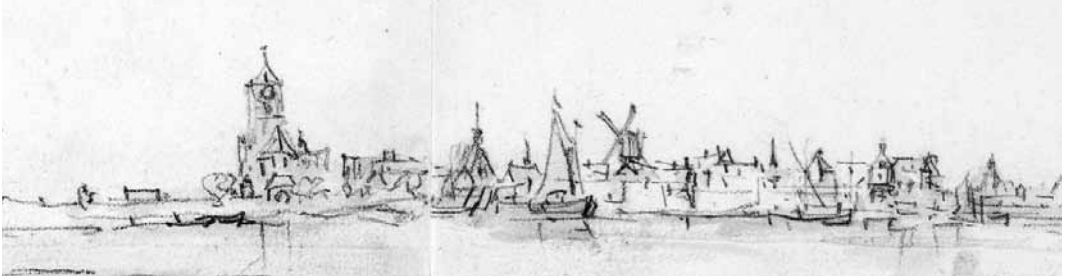
Alle vier de zonen van Claes Vijgh namen deel aan de gewapende opstand en vader Vijgh droeg in 1578 zijn functies over aan zijn oudste zoon Diederick, die er als militair niet voor had teruggeëind priesters aan de galg te brengen.

Met die overdracht aan zijn oudste zoon

vervulde Claes Vijgh een dynastieke plicht, waarvoor hij al jarenlang gestreden had – het betekende echter geenszins dat hij de politieke en theologische opvattingen van zijn zoon deelde.

Evenals menige andere invloedrijke tijdgenoot wilde Claes Vijgh een eind maken aan de vele misstanden in de oude kerk door een reformatie van binnenuit. Maar terzelfder tijd verdedigde hij gewetensvrijheid en wilde hij anderen de ruimte bieden het geloof op een andere dan de katholieke wijze te belijden. De uitgangspunten dus van Willem van Oranje. Maar Claes Vijgh heeft – anders dan vaak geschreven is – de oude kerk niet verlaten.

Hij overleed in de eerste dagen van december 1582 in het Ambtmanshuis, waarschijnlijk – ruim vier jaar na de invoering van de

Gezicht op Tiel, Tekening uit een schetsboek van Jan van Goyen omstreeks 1650. (collectie Menko Menalda).

Reformatie – bijgestaan door een katholieke priester. Dat hij, anders dan zijn kinderen, het oude geloof was trouw gebleven mag worden afgeleid uit een brief welke ‘dye alte amptmann’ op 7 januari 1579 schreef aan de Commandeur van de Duitse Orde in Utrecht. Hij vertelde daarin dat pastoor Peter van Teeffelen was overleden en drong erop aan in de persoon van Henrick vanden Kerckhoff Tiel een nieuwe goede pastoor te geven. Er is geen enkele aanwijzing om aan de theologische opvattingen van deze Vanden Kerckhoff, die tien jaar later als uitgeweken priester in Keulen overleed, te twijfelen.

In 1554 verzette Claes Vijgh zich er aanvankelijk tegen dat Peter van Teeffelen als pastoor werd benoemd. Hij was een ‘wereldheer’ en slechts de zoon uit de Tielse middenklasse zonder roots in de landadel. Maar nadat Van Teeffelen desondanks werd benoemd, moeten beiden elkaar gevonden hebben – de fervente verdediger van alles wat het Concilie van Trente wilde en invloedrijke ambman met zijn veel ruimere opvattingen in godsdienstzaken. Waarschijnlijk heeft Claes Vijgh de pastoor, die daarvoor allerlei uitnodigingen kreeg, ervan weerhouden een actieve ketterjager te worden.

Door liederlijk gedrag hadden vertegen-

woordigers van de Duitse Orde in Tiel al decennialang het aanzien van de kerk zwaar beschadigd en Claes Vijgh was niet bij machte geweest aan de wantoestanden een eind te maken. Tiel had nu een pastoor die niet tot de Duitse Orde behoorde en Van Teeffelen durfde het, met ruggesteun van de ambtman, aan de bevelen van de machtige Utrechtse Balije te trotseren. Zoals de ambtman dat deed ten aanzien het Hof huichelde de pastoor in zijn brieven onderdanigheid aan de Balije.

Vanuit een geheel verschillende achtergrond en optiek werkten Vijgh en Van Teeffelen dus nauw samen om de oude glorie van de kerk en van de stad te herstellen door de bouw van een kerk die de grootste van Gelre zou worden. De opvatting dat zij de ontwikkelingen zoals ze zich voltrokken, konden voorzien, is achterhaald. Naarmate de moderne geschiedschrijving ons beter informeert over de ontwikkelingen in de eerste decennia van de Opstand, wordt duidelijker, dat er in de jaren waarin ze aan de Sint Maarten bouwden voor Claes Vijgh en Peter van Teeffelen voldoende omstandigheden waren om er de hoop op een andere toekomst op te baseren.

Een vlooienklap is een karakteristieke kist uit het Rivierengebied die werd gebruikt om kleinnigheden in op te bergen en die tevens diende om makkelijker in de bedstee te kunnen stappen. Ditmaal haalt Peter Schipper er een juweel van een gebouw uit.

‘Uit de vlooienklap’ Een juweeltje aan de Stationsstraat

Door Peter Schipper

Het is 1882. Tiel heeft een station en is voortaan per spoor verbonden met de rest van Nederland. Gegoede Tielenaars vinden het aantrekkelijk om aan de weg naar het nieuwe station te wonen. In 1884 ontstond de naam Stationsstraat, bedacht door de timmerman Remmert Pitlo, die er de eerste huizen bouwde. Op de hoek bij de Voor de Kijkuit liet de steenbakkersfamilie Serret de villa Beau Coin zetten, dat is Frans voor ‘Mooi Hoekje’. Het pand is rijk aan fraaie details. In de oorlog woonde hier de familie Roessingh en later architect Wierda. Als je verder de Stationsstraat inliep, stond daar de melkfabriek en verderop een rij huizen ontworpen door de Rotterdamse architect Buskens. Hij tekende ook het grote huis voor de familie Daalderop, die kapitaal had vergaard in de metaalwarenindustrie. Het werd landelijk bekend, omdat het is opgenomen in een boek over architectuur uit 1920. Aan de overkant liet burgemeester Bonhoff in 1898 zijn woning optrekken. Nog niet zo lang geleden hanteerde Lies Campagne hier de veiligamer.

Maar het mooiste pand staat in het midden van de straat: de villa Rozenhage. Het is in 1886 gebouwd in opdracht van Nicolaas Johan van Lutterveld, advocaat en later administrateur bij de Nederlandse Maatschappij van Brandverzekeringen. Hij woonde op Rozenhage met enkele ongetrouwde broers. Architect van het fraai versierde woonhuis was G.A. Scholten, die ook leraar is geweest aan de Rijks H.B.S. te Tiel. Hij bezat grote bouwkundige kennis die hij in het boek ‘De praktische metselaar’ heeft vastgelegd.

December 1911 overleed Van Lutterveld. Dan probeert de gemeente Tiel Rozenhage te kopen, omdat het oude stadhuis aan de Vleestraat te klein is geworden. Het lukt echter niet.

Nieuwe bewoner werd mr. Anthon Gerrit Aemile Ridder van Rappard, president van de Tielse rechtbank en een kleurrijke figuur. Hij was getrouwd met Irma von Maubeuge, een mooie vrouw van Pruisische afkomst en zeer kunstzinnig. Hun zoon, de latere burgemeester van Gorcum, vertelde hoe hij als jongen

Villa Rozenhage op een oude ansichtkaart.

samen met zijn broer een gaatje in de zolder-vloer had geboord om zo in het atelier van hun moeder te kunnen kijken als zij daar een naakt-model ontving. Ook Prins Hendrik was meer malen te gast bij de schone Irma. Op foto's zien we hem staan op de veranda terwijl hij een defilé afneemt van de Tielse padvinders. Prins Hendrik was beschermheer van de Nederlandse padvinderij. Toen in 1933 de Tielse rechtbank werd opgeheven, vertrok de familie Van Rappard wat later naar Rheden.

De nieuwe bewoner van Rozenhage werd N. van Gijn, directeur van de Rotterdamsche Bank, die daar ook gevestigd was. In 1937 liet hij achter de villa een tennisbaan aanleggen, waarop ooit de Tielse tennisvereniging TLTC begonnen is. Van Gijn was vanaf 1938 eveneens voorzitter van de vereniging Oudheidka-

mer voor Tiel en Omstreken.

Na nog twee andere bewoners trok in de jaren zestig Karel Scholten van Aschat met zijn gezin in Rozenhage. Ook hij was bankdirecteur en bestuurslid van de Oudheidkamer. Zoon Gijs, nu een bekend acteur, groeide hier op. Al op jonge leeftijd speelde hij er samen met zijn broer, zus en vriendjes toneelstukjes

Tot 1976 bleef de bank er gevestigd. Daarna vertrok men naar het nieuwe kantoor aan de Veemarkt.

En Rozenhage? Dat kreeg een nieuwe bestemming als onderkomen van makelaardij Schoeman. Rond 2010 vertrok deze makelaar en kwam de voorlopig laatste gebruiker, makelaardij Zondag, die het vervallen pand schitterend in oude luister liet restaureren. Met recht een juweeltje!

De Tielse barak voor besmettelijke zieken aan de Hoveniersweg 1875 – 1926

Door W. Veerman

Inleiding

De gezondheidszorg staat volop in de belangstelling. Regelmatig valt kritiek te horen op de kwaliteit, de organisatie en de hoge kosten. Toch mogen we wanneer we kijken naar het (verre) verleden zekert niet mopperen. In die tijd werden de zieken, wanneer je welgesteld was, thuis of in het gasthuis verpleegd. Was je onbemiddeld dan kwam je wanneer je geluk had in het gasthuis terecht anders werd je helemaal niet verpleegd. De kosten van opname in het gasthuis kwamen dan voor rekening van de diaconie bij de Protestanten of het parochieel armbestuur bij de Rooms-katholieken. In alle andere gevallen kwamen de zorgkosten voor rekening van de ‘algemene armen’, dus het stadsbestuur. Het is nu vanzelfsprekend dat ‘medicine doctoren, apotheeckers en chirurgijns’ zich niet onbekwaam mogen dringen als zij in hun functie de patiënten gaan visiteren. Het was in 1724 nog wel nodig om dat door het gemeentebestuur te laten afkondigen! Er werd om misstanden te voorkomen daarom een gilde opgericht. In de 19e eeuw, vanaf 1848, nam de ‘Geneeskundige Kring Tiel en Omstreken van de Nederlandse Mij. tot Bevordering van de Geneeskunst’ deze taak over. En langzamerhand, tot op de dag

van heden zijn er allerlei wetten gekomen, die in brede zin voorzien in de handhaving van onze ‘zorg’. Vooral in de periode na de Tweede Wereldoorlog namen de regelingen met betrekking tot ziekte en zorg een snelle en uitgebreide vlucht. Het is intussen heel gewoon en zo vanzelfsprekend dat ze er in feite dagelijks zijn, de huisarts, tandarts en de specialisten als de KNO-arts, oogarts, kinderarts, oncoloog, chirurg, psychiater, hematoloog en anesthesist. Evenals overigens de zorgcentra, begeleid wonen, scholen voor bijzonder onderwijs etc. Gehandicapt mag men niet meer zijn, men spreekt nu van een beperking. Bejaardenhuizen bestaan niet meer. Dat zijn zorgcentra geworden. Maar is dat alles zo gewoon? Ja, in onze tijd wel, maar het is goed te bedenken dat het veel energie, tijd en moeite gekost heeft zover te komen. In ieder geval is het geen vanzelfsprekende zaak en is het goed even bezinnend en misschien relativerend achterom te kijken. Dan wordt men dankbaar voor dat alles wat er nu bereikt is, ondanks de onvolkomenheden, want die zijn en waren er ook. Maar zoals we allen weten zijn die menselijk! De historische ontwikkelingen in de ziekte en zorg van de laatste anderhalve eeuw zijn

Beheerderswoning barak voor besmettelijke ziekten. Foto Bert Leenders

zo veelomvattend, dat het eigenlijk, ook voor Tiel e.o. een boek waard zou zijn! Daarom is het volgende geschreven over een vergeten gemeentelijk ‘zorg gebouw’, waar zelfs geen foto’s van gevonden zijn!

De besmettelijke zieken barak

De rond het midden van de 19e eeuw alom heersende epidemieën van besmettelijke ziekten als cholera, pokken en tyfus waren er debet aan dat onder premier J.R. Thorbecke (1798-1872) een Wet op de Besmettelijke Ziekten werd voorbereid. Kort na het overlijden van de grote staatsman werd die van kracht. De gemeenten werden vervolgens via een schrijven van de Geneeskundige Provinciale Raad geadviseerd een ‘locaal voor besmettelijke zieken uit den goeden stand’ in te richten. Het was toen nog duidelijk een tijd van rangen en standen! Maar de Wet zelf bepaalde dat iets dergelijks voor ‘minvermogenenden’ gerealiseerd moest worden. In augustus 1873 werd ook in de Tielse raad

een plan voor een dergelijk gebouw voor beide categorieën aangeboden. Het moest in hout uitgevoerd worden. De regeling was geen hamerstuk. Er rezen allerlei bezwaren, vooral over de kosten, waardoor de gewone raadsvergadering over dit punt in een ‘geheime’ werd omgezet. De raadsleden Kruijthof, Rink, Campagne, Verbrugh en Van Lidth de Jeude hadden vooral financiële bezwaren. Verschillende locaties kwamen aan de orde als vestigingsplaats, o.a. bij de zgn. baggerkuilen bij de Adamshof en bij het Molenstraatje. Uiteindelijk wordt besloten een houten ziekenbarak voor ‘afzondering en verpleging van zestien lijdende op Zandwijk te bouwen aan de Hoveniersweg, waarvoor de gezamenlijke kosten ca. fl. 9000,- zouden mogen bedragen. Om het benodigde geld bijeen te krijgen werden aandelen groot fl. 500,- uitgeschreven, tegen een rente van ten hoogste 5 %, waarvan jaarlijks een aandeel zou worden afgelost. Op het in Zandwijk aangekochte perceel land, groot 5470 m², dat voor fl. 2500,- van de

heer Tilanus was aangekocht, werd de aanwezige woning bestemd tot beheerderwoning. De opzichter van gemeentewerken, de heer Brands verkreeg de bijbaan van opzichter van de ziekenbarak en betrok samen met zijn vrouw, die geacht werd mee te werken in de ziekenbarak, de woning tegen een huur van fl. 1,25 per week.

In 1875 werd de barak en de beheerderwoning opgeleverd en voldeed men ook in Tiel aan de nieuwe Besmettelijke Ziektewet. Maar een jaar later bleek men slecht één ‘onvermogene lijder’ met typhus opgenomen te hebben, waarvan de kosten dus geheel voor rekening van de gemeente kwamen. En die kosten waren voor 31 dagen opname fl. 187,76. De kosten van de geneesmiddelen zaten daar nog niet bij. In het verslag van de gemeente waarschuwde men, dat die uitgaven, welke uithoofde van onvermogen van de lijder daarop niet kunnen worden verhaald, dus door de gemeente werden gedragen. En dat daarom de barak wel eens een zeer bedenkelijke financiële zaak kan worden. Het naar verhouding geringe aantal ‘lijders’ in de daarna komende jaren was vooral te wijten aan de inmiddels steeds beter wordende voorzieningen en hygiënische omstandigheden, een tendens die voor het gehele land opging. Ook de oprichting van het Rooms-katholieke ziekenhuis Sint Andreas en het Protestantse ziekenhuis Bethesda, die later een eigen barak en/of afdeling voor besmettelijke zieken hadden, deed het gebruik van de gemeentelijke barak afnemen.

Over het verdere interne reilen en zeilen van de besmettelijke ziekenbarak is weinig bekend. Een eigen archief is er niet van bewaard, maar meer onderzoek in het stadsarchief en de kranten zal zeker materiaal opleveren voor een meer uitgebreide beschrijving. Op de bewaard gebleven plattegrond van het gebouw bij het kadas-

ter, lijkt het uit twee delen te bestaan, met een ingang in het midden. Vooralsnog onbekend is of het aparte barakken waren voor de beter gesitueerden en de minder bedeeden, of een splitsing in een mannen- en vrouwenbarak.

In 1926 werd de besmettelijke zieken barak aan de Hoveniersweg buiten gebruik gesteld, na nog even enkele kinderen met roodvonk gehuisvest te hebben. In hetzelfde jaar diende het ook nog voor de opvang van een aantal watersnoodslachtoffers van de overstroming in Maas en Waal. Maar daarna had het voornamelijk gediend als opslagplaats voor de Dienst Gemeentewerken van Tiel. In 1930 werden de gebouwen gesloopt door verbranding. Waarschijnlijk was men bang dat er nog een besmetting uit de gebouwen kon voortkomen. De brand bracht wel wat overlast bij de omgeving, waar van de huizen enkele ramen door de hitte barstten. Op de vrijgekomen grond werden uiteindelijk in 1933 vijf woningen gebouwd. De beheerderwoning bleef bestaan tot op de dag van heden. Tot 1972 bleef deze ook de ‘ambtswoning’ van de Tielse gemeenteopzichter. Tegenwoordig heeft het huisnummer Hoveniersweg 104 en wordt bewoond door het kunstenaarssechtpaar, edelsmid Hanneke van der Haven en partner Chris Koolma.

Geraadpleegde bronnen

- Tiels Stads en Arrondissementsweekblad v.a. 1873.
- Ingekomen stukken en notulen raad v.a. 1872.
- Serie akten v.a. 1873.
- Jaarverslagen gemeente Tiel v.a. 1872.
- www.hoveniersweg104.nl

Nieuws van het Regionaal Archief

Door Bert Leenders

Het Regionaal Archief Rivierenland wil meer zijn dan alleen een opberg- en zoekplaats van historisch informatie. Directeur Ella Kok streeft er met haar team ook naar om van het archief een ontmoetingsplek te maken voor iedereen die geïnteresseerd is in de historie van de streek. Verenigingen en werkgroepen maken ondertussen al dankbaar gebruik van de ruimten van het archief voor vergaderingen en andere activiteiten. Een geslaagd evenement was de historische markt.

Historische markt

De historische markt die het archiefteam op 6 oktober j.l. organiseerde was een groot succes. Er kwamen enkele honderden belangstellenden een kijkje nemen en er wisselden veel boeken over de historie van de streek vaak voor kleine prijsjes van eigenaar. De vele standhouders genoten van de mogelijkheid om kennis te maken met kaderleden van zusterverenigingen. Het archiefteam is van plan om van

de historische markt een jaarlijks terugkerend evenement te maken.

Vrienden van het RAR

De Stichting Vrienden van het Regionaal Archief wil de archiefdienst helpen bij het aankopen van unieke documenten en boeken. Het archief heeft daarvoor in de gewone exploitatie geen financiële ruimte. De Stichting Vrienden van het Regionaal Archief Rivierenland heeft onder meer tot doel om de aankoop van dat soort stukken mogelijk te maken. Door vriend te worden bouwt u ook een speciale band met het archief op. Zo krijgt u een uitnodiging voor speciale vriendenbijeenkomsten en de opening van tentoonstellingen, ontvangt u korting op uitgaven van het RAR en krijgt u de periodieke nieuwsbrief. Vriend worden kost 15 euro per jaar. Op de website van het RAR vindt u een aanmeldingsformulier. Leuker is, wanneer u er nog niet geweest bent, om u aan te melden bij de balie van het archief. U kunt dan meteen het prachtige gebouw bewonderen en een kijkje nemen in de studiezaal met zijn uitgebreide bibliotheek.

Onderzoek naar fusie tussen Streekarchief Bommelerwaard en RAR

Op initiatief van het Streekarchief Bommelerwaard is een onderzoek gestart naar de mogelijkheden van een samenvoeging van de archieven aan weerskanten van de Waal. Streefdoel is om deze fusie per 1 januari 2014 te laten ingaan. De kleine omvang en de noodzaak de kosten te beperken vormen de aanleiding voor dit initiatief van de 'Bommelerwaard'. Het bestuur van het RAR staat po-

Impressie van de historische informatiemarkt op 6 oktober 2012

sitief tegenover de aansluitwens. Het gebouw in Tiel is groot genoeg om de vijf medewerkers van het Streekarchief Bommelerwaard in Tiel te huisvesten. De archiefkelders zullen wel een paar jaar eerder vol raken.

Cursussen Oud-Nederlands en Stamboomonderzoek

Een van de nieuwe initiatieven van het archief is het verzorgen van cursussen op het gebied van het lezen van Oud-Nederlands (paleografie) en Stamboomonderzoek (genealogie). Beide cur-

sussen zijn bedoeld voor beginners. Voor deze cursussen blijkt veel belangstelling te bestaan. Voor de cursus Oud-Nederlands moesten zelfs twee lesgroepen gevormd worden.

Voor meer informatie over het archief, nieuwe boeken e.d. verwijst ik u naar de website van het Regionaal Archief Rivierenland. Thuis kunt u ook bekijken of het archief informatie bezit over de onderwerpen die u interesseren. U kunt daar neuzen in de archiefinventarissen, oude kranten lezen en zoeken naar oude foto's.

Boeken

Mystiek Rivierenland, merkwaardige verhalen uit de Betuwe

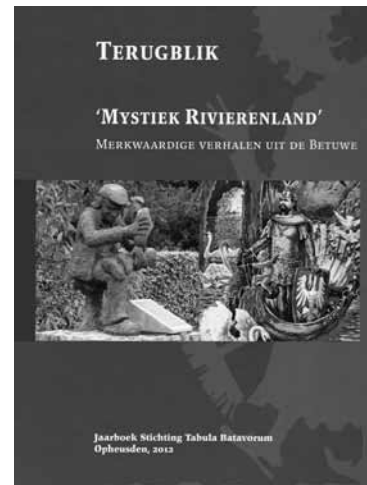
Vorige maand verscheen het dertiende deel in de reeks 'Terugblik' van de Stichting Tabula Batavorum. Dertien is het ongeluksgetal. Voor de redactie vormde dit aanleiding om te onderzoeken of het ongeluk het thema van dit dertiende deel kon zijn. Dat onderwerp bleek te beperkt. Dus werd het onderwerp verbreed tot 'Mystiek Rivierenland, merkwaardige verhalen uit de Betuwe'. Het is opnieuw een toegankelijk en rijk geïllustreerd boek geworden. Omdat de symbolische dertien bijdragen wat korter zijn dan we in de Tabula boekenreeks gewend zijn, is het boek met 95 bladzijden wat dunner dan de vorige uitgaven. Dat wordt meer dan gecompenseerd door de ingesloten CD met vijf nummers die de bekende gitarist, tekstschrijver, producer en zanger Dick van Altena zingt in het Over-Betuwse dialect. Het zijn heerlijke rustige luisterliedjes. Het voor velen bekende 'Eens zal de Betuwe in bloei weer staan' is een begerenswaardige regionale aanvulling op de muziekcollectie. Angelika Niemansverdriet en

Emile Smit schreven over een heksenproces in Tiel. Emile was ook mede-auteur van een artikel over een incestbestrafing in Huissen.

Leden die een aanvullend abonnement op de 'Terugblik' reeks hebben afgesloten, krijgen dit mooie boek voor slechts 6,50 in hun bezit. Bij de boekhandel kost het twintig euro.

Geluk in Druk

Twee nummers terug (november 2011) besprak ik in de Nieuwe Kroniek het boek *Mijn herinneringen aan het oude boek* van een van Nederlands bekendste Nederlandse bibliografen en lid van de Oudheidkamer, John Landwehr. Met dat boek, zo schreef ik toen, rondde

J. Landwehr

hij op verzoek van zijn uitgever zijn bibliografisch oeuvre af. Die conclusie blijkt voorbarig. Toen Landwehr zijn 'herinneringen aan het oude boek' op schrift gesteld had, wilde zijn uitgever het niet uitgeven. 'Het was niet persoonlijk genoeg', vond hij. Bovendien waren sinds het verzoek gedaan werd de marktomstandigheden drastisch veranderd. Zo iets moet je niet tegen de ondertussen 88-jarige Landwehr zeggen. Hij liet het boek in eigen beheer drukken. In een mum van tijd waren de 250 exemplaren uitverkocht. Het prikkelde hem bovendien om dat persoonlijke boek, dat de uitgever had willen zien, alsnog te schrijven. Dat is onlangs gebeurd. Opnieuw ligt er een bijzonder fraai geïllustreerd boek met de titel 'Geluk in Druk' bij Boekhandel Arentse in Tiel. Ook ditmaal heeft hij het in eigen beheer laten drukken. Het boek beschrijft openhartig ontmoetingen met grote bekenden uit de Nederlandse boekenwereld. Veel persoonlijke informatie gaat over de ontwikkeling van de hobbyist Landwehr tot een van de autoriteiten in Nederland op het gebied van kennis van boekuitgaven uit de zestiende, zeventiende en achttiende eeuw en hoe hij een bekend publicist werd. Het staat allemaal in 'Geluk in Druk'. Nog aardiger is het om te lezen hoe je met deze hobby ook nog een leuke cent kunt verdienen. Of dit nu echt de allerlaatste pennenvrucht is in de indrukwekkende reeks van boeken en artikelen van Landwehr's hand durf ik niet meer te stellen. Je weet het met Landwehr maar nooit. Hij kan zijn hobby maar moeilijk in de boekenkast zetten. Het boeiend geschreven boek, dat ook een aardig tijdsbeeld geeft, is alleen verkrijgbaar bij boekhandel Arentse en kost 27,50 euro. Het

boek is opnieuw bijzonder rijk en aantrekkelijk geïllustreerd. Opnieuw verzorgde Willem Rijnke voor de reproductie van deze illustraties.

Archief familie Tydeman

De dochters van Mary Dresselhuys, Petra en Merel Laseur bezochten met enkele nazaten van de familie Tydeman op vrijdag 30 november het bestuursgebouw van de gemeente, het Ambtmanhuis. Aanleiding was de feestelijke aanbidding van de inventaris van het archief van de familie Tydeman aan burgemeester Beenakker en de beide dochters van de beroemde in Tiel geboren actrice, Mary Dresselhuys. Voordat het toenmalige polderdistrict Tiels oudste monument in gebruik nam, woonde de familie Tydeman in het Ambtmanhuis. Mary Dresselhuys logeerde regelmatig bij de ouders van haar moeder. Ook Petra en Merel konden zich nog herinneren dat zij hun overgrootmoeder daar bezochten. Bert Leenders overhandigde bij die gelegenheid namens het bestuur van de Oudheidkamer Merel en Petra een exemplaar van deel V van het biografisch woordenboek van Tiel. Daarin staat een door Bert geschreven lemma over hun moeder. In een volgende kroniek komen we zeker nog terug op het archief van de familie Tydeman. Deze oude en vermogende Tielse regentenfamilie vervulde belangrijke rollen in het bestuur van de stad en het land.

Foto: Jan Bouwhuis